

Demográfiai tél Európában

Családalapítással összefüggő tényezők Európában és Magyarországon

Kolozsvári Krisztina, Gere Dömötör, Pillók Péter

BEVEZETÉS

Európa társadalmi és gazdasági arculata az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson ment keresztül. A kontinensen kirajzolódó demográfiai trendek – a gyermekvállalás elhalasztása, a születéskor várható élettartam kitolódása, családformák pluralizálódása, előregedő népesség – tagállamonként eltérő népességszabályozási és szociálpolitikai stratégiát hívtak életre, melyek egyfajta törésvonalat képeztek a tagállamok, európai polgárok és az Európai Unió általános politikai irányvonalai között (Gere, 2023; Pári et al., 2023a). A gyermekvállalási kor kitolódása, valamint a születéskor várható élettartam növekedése és az ezzel párhuzamosan zajló javuló életkörülmények és javuló egészségügyi ellátás paradox helyzetet teremt: egyre több időskorúra egyre kevesebb aktív korú jut (Bauer és Nagy, 2021).

A demográfiai változások közép-hosszútávon hatással vannak Európa versenyelőnyére: a népesség előregedése és a gyermekvállalás csökkenő tendenciája negatív hatással van a gazdaságra és társadalomra, növeli az eltartottak arányát, a munkaképes korú népesség csökken, a munkaerőhiány tovább súlyosbodik és az állami költségvetésre is rányomja bélyegét. A csökkenő gyermekszám a későbbiekben befolyásolhatja az oktatási rendszert, az ingatlanpiacot, fogyasztási mintákat; növelheti a migrációt, valamint hátráltathatja a zöld és digitális átállást. Mindezen hatások fokozzák a regionális különbségeket és fenyegetik a társadalmi kohéziót (European Commission, 2021, 2023).

A migráció, mint népesedési megoldás rendkívül megosztóvá tette a lakosságot és egyre markánsabb vitát generál a politikai diskurzusokban is. A negatív tendencia megfordítása érdekében két intervenciós eszköz, valamint társadalmi narratíva feszül egymásnak: a különböző (szociál)politikai eszközök jelenléte és fenntarthatóságának kérdése, valamint a bevándorlás különböző mértékű engedése. Bármely megoldást is választja egy ország, kétségtelenül jelentős hatással van népességére és állampolgárainak jólétére (Gyorgyovich és Regős, 2021).

A családtámogatások erősítése az elmúlt időszak uniós gazdaságpolitikájának egyik sarokköve volt. Bár a családformák pluralizálódását érzékeljük (Gyorgyovich és Pári, 2023), a család továbbra is a társadalom egyik legmeghatározóbb alappillére. A magyar családpolitika az utóbbi évtizedben a gyermekvállalási kedv ösztönzése érdekében jelentős volumenű családtámogatási rendszert dolgozott ki. A családalapításra való felkészülés, a stabil anyagi háttér megteremtése, valamint a gyermekvállalási döntésekhez nyújtott állami támogatás kiemelkedően fontos a magyar emberek számára, így az utóbbi években az otthonteremtés, valamint az egyszülős családok helyzete kiemelt figyelmet kapott (Gyorgyovich és Regős, 2021; Fűrész és Görög, 2018).

A demográfiai átalakulások okainak és hatásainak megértése fontos a problémák és kihívások kezelésében. Tanulmányunkban a Századvég Európa Projekt-kutatásának 2020 és

2022 közötti adatfelvételeire támaszkodva elemezzük az európai polgárok család fontosságáról és családalapításról alkotott véleményét, valamint a népesedéspolitikai és állami beavatkozásokkal kapcsolatos attitűdjét. Célunk, hogy feltárjuk, a jelenlegi demográfiai változások közepette milyen attitűdöket alakítottak ki az Európai Unió polgárai a kulcsfontosságú népesedési folyamatokkal kapcsolatban.

Népesedési folyamatok Európában

A világ népessége 2022-ben elérte a 8 milliárd főt, amelyből közel 60% Ázsiában, 18% Afrikában, 9% pedig Európában található (United Nations, 2022). Bár az Európai Unió tagországainak népessége összességében növekedést mutat, részesedése a világ népességéből folyamatosan csökken¹. A kontinens demográfiai képe igen összetett, a tagállamokban – és így a hazánkban is – zajló lassú, mégis jelentős demográfiai változások háttérben jórészt a demográfiai télként is emlegetett második demográfiai átmenet áll. Az átmenet olyan jelentős változásokat eredményez, mint például a termékenységi ráta csökkenése, halandóság csökkenése, valamint a bevándorlás miatti népességnövekedés.

1. táblázat: Az Európai Unió és Magyarország lakosságának összetevői

Év	Népesség száma, millió fő (december 31.)	Születések száma, ezer fő	Halálozások száma, ezer fő	Vándorlási egyenleg ² , ezer fő	Népesség-változás, ezer fő
EU-27					
2010	439,9	4 604	4 345	503	762
2015	444,8	4 331	4 620	1 426	1 136
2020	447,0	4 071	5 184	835	-278
2022	448,4	3 886	5 149	3 973	2 710
Magyarország					
2010	10,0	90,3	130,5	11,5	-28,6
2015	9,8	92,1	131,6	14,4	-25,1
2020	9,7	93,8	141,3	8,8	-38,8
2022	9,6	89,7	136,8	36,6	-10,5

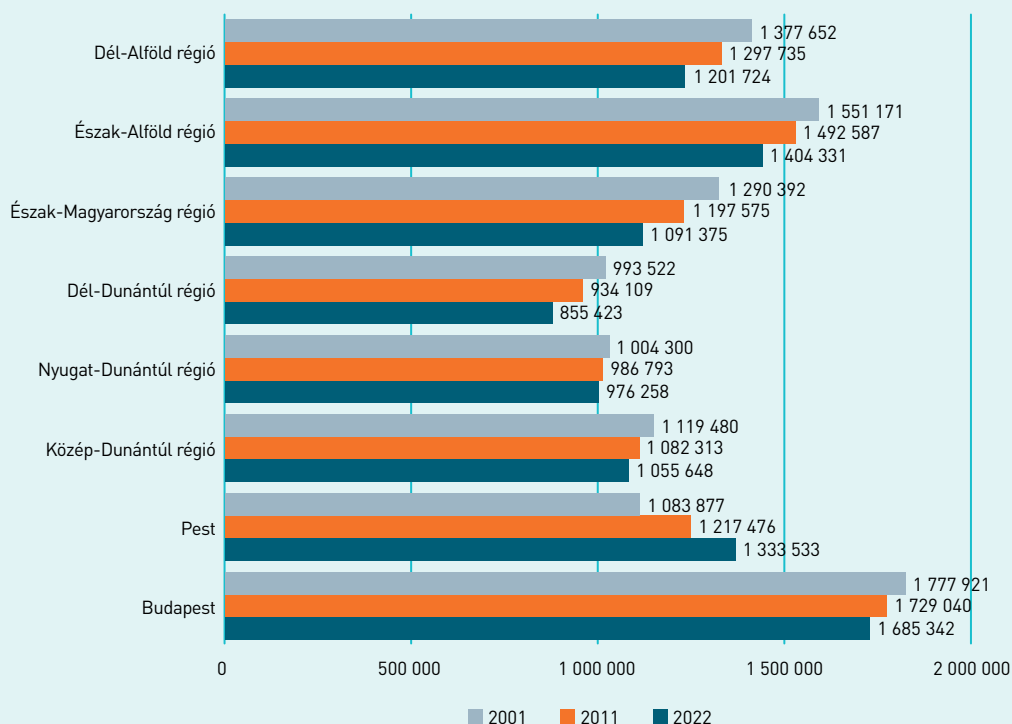
Forrás: Eurostat

Magyarországon hasonló tendenciák figyelhetők meg (1. táblázat), 2001 és 2022 között Pest régiót leszámítva minden régióban népességcsökkenés detektálható (1. ábra). 1981-től erőteljes természetes fogyás tapasztalható, mely csúcsertékét 2021-ben érte el, ebben az évben ugyanis 62 ezer fővel csökkent az ország népessége. E tényleges fogyást 1981-2022 között azonban a pozitív bevándorlási egyenleg jelentősen mérsékelte (2021-ben 20,6 ezer fővel). (KSH, 2021)

¹ Az európaiak globális részaránya a mostani 6%-ról hozzávetőleg 4%-ra fog csökkenni 2070-re.

² A nyers vándorlási egyenleg a bevándorlók száma és a kivándorlók száma közötti különbség. Az éves demográfiai egyenleg kiszámolásánál azonban az Eurostat a teljes népességváltozás és a természetes népesség változás közötti különbség alapján állítja elő a vándorlási egyenleget, amit statisztikailag kiigazított vándorlási egyenlegnek nevez.

1. ábra: Népeségsszám alakulása régióinként (ezer fő)

Forrás: KSH, 2022.

Az Európai Unióban – és így Magyarországon is – a demográfiai változások hátterében számos tényező húzódik meg. Az egyik ilyen tényező a teljes termékenységi arányszám alakulása, mely arányszám 2010 és 2021 között kismértékben ugyan, de csökkent (1,57-ről 1,53-ra) az Európai Unióban³. Bár Magyarországon ez az arányszám magasabb (1,61) volt 2022-ben, továbbra is elmarad a reprodukciós szinttől⁴. Egy másik, de a termékenység alakulásával erősen korreláló tényező a gyermekvállalás elhalasztása és így a gyermekvállalási életkor kitolódása. A kelet-európai országokban még mindig fiatalabbak, 26-29 évesek a nők, amikor az első gyermekük megszületik (KSH, 2021). Magyarországon az első gyermeket vállalók átlagos életkora az elmúlt évtizedekben folyamatosan nőtt, majd lelassult és alig változott: 1990-2010 között több mint 5,2 évvel, 2011-2018 között viszont csak mintegy 0,4 évvel nőtt a szülő nők átlagos életkora első gyermekük vállalásakor. Az utóbbi években Magyarországon az első gyermeket átlagosan 29,8 évesen vállalták az anyák⁵, ami 6 évvel magasabb az 1990. évi életkornál, és mintegy 7-8 évvel az 1970-es években

³ Jelenleg a termékenység a kontinens legtöbb országában 25–40%-kal elmarad a népesség egyszerű reprodukciójához szükséges-től.

⁴ 2020-ban a népesség létszámának fenntartásához szükséges érték 2,1. Magyarország utoljára 1978-ban érte el ezt a célértéket.

⁵ Itt fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy bár az első gyermek vállalása időben kitolódik, az első gyermek vállalására ideálisnak tartott életkor ennél kevesebb, a Kohorsz '18 kutatásban részt vevő nők szerint 25,7 év.

jellemző 21–22 éves életkornál. Tehát a trend egyértelműen az, hogy egyre később szü-
lünk Magyarországon (Veroszta et al., 2021).

Az európai szinten érzékelhető alacsony születésszám a születéskor várható élettartam emelkedésével és a halandóság csökkenésével párosulva az európai népesség öregedéséhez és a munkaképes korú népesség arányának csökkenéséhez vezet. Részben az egészségügyi ellátórendszer állapotával és életmódbeli tényezőkkel magyarázható, hogy a születéskor várható élettartam (a COVID-19-világjárvány alatti visszaesést leszámítva) növekvő tendenciát mutat, ezáltal 2021-ben már 80,1 év volt a születéskor várható élettartam uniós átlaga.⁶ Magyarországon a várható élettartam valamivel alacsonyabb, átlagosan 74,5 év. Az időskorúak aránya 2006 óta növekedő tendenciát mutat, ezzel párhuzamosan 2007 óta folyamatosan csökken az aktív korú népesség aránya (2022. január 1-jén 64,9% volt a 2007-ben mért 68,9%-hoz képest). (KSH, 2022) Jelenleg a 65 évesnél idősebbek népességen belüli aránya körülbelül 20% körül alakul, mely 2050-re előreláthatóan 30%-ra fog emelkedni. A 65 éves és idősebbek aránya Olaszországban (23,8%), Portugáliában (23,7%) és Finnországban (23,1%) a legmagasabb. Magyarországon a 2022-es népszámlálási adatok szerint száz gyermekkorúra 141 időskorú jut, mely kismértékben ugyan, de meghaladja az előző évi értéket (KSH, 2022; Flór, 2022).

A népességlejrélezések szerint az Európai Unió komplex kihívások elé néz: a népességszám hosszú távon csökkenni fog, az idősödő korstruktúra erősödik, a munkaképes korúak száma csökken, a gyermekvállalási átlagéletkor tovább nő, ezzel a gyermekvállalási korban lévő nők száma csökken, a vágyott és ténylegesen megszületett gyermekek közötti különbség tovább növekedhet. Mindez komoly kihívást jelent a népesedési folyamatokra nézve, de a jóléti rendszerek fenntarthatóságára és egészségügyi ágazatra nézve is. Felmerül a kérdés, hogy megoldást jelentene-e, ha a vágyott gyermekek mind megszülethetnének, ebből az értelmezési szögből pedig további kérdésként hat, hogy a hatékony családtámogatás hozzájárulhat-e a népesség növekedésének stabilizálásához.

Családformák pluralizálódása és a fiatalok helyzete

A 20. század második felétől kezdődően Európa szinten megfigyelhető a családformák sokszínűségének növekedése, valamint a családalapítás hagyományainak változása, mely változás jól illeszkedik a fentiekben már tárgyalt demográfiai átmenethez. A párkapcsolatok, a gyermekvállalás, az együttélési formák változásai az individualizáció térhódítására vezethető vissza (Harcza és Monostori, 2014; Gyorgyovich és Regős, 2021). A hagyományos, házasságon alapuló nukleáris családmódel helyett egyre többféle családforma jelenik meg, mint például az élettársi kapcsolatok, egyszülős családok és mozaikcsaládok. A családi szereposztás is jelentősen átalakult a nők széleskörű foglalkoztatásával és az oktatási rendszer átalakulásával, melynek legjelentősebb következménye, hogy a családalapítás időben egyre későbbre tolódik. Jelenleg Magyarországon átlagosan 30 éves korban vállalnak gyermeket a párok, mely életkori kitolódás jól mutatja, hogy a családi szerepek és családformák alakulása hatással lehet a család életére, jövőbeli terveire és életeseményeire (Gyorgyovich és Pári, 2023).

Az elmúlt években az Európai Unióban a házasságkötések aránya csökkent, miközben az élettársi kapcsolatok száma nőtt, így a születések 42,2%-a 2022-ben házasságon kívül történt.

⁶ Továbbra is európai szinten a nők magasabb várható élettartama jellemző: 2021-ben 82,9 év volt a férfiak 77,2 évével szemben. (Eurostat)

Magyarországon ugyan a házassági kedv töretlen, az élettársi kapcsolatok terjedésével egyre több nem házaspár él együtt és vállal gyermeket (Markos és Zenovitz, 2023). A családformák sokszínűsége, az egyéni életutak diverzifikálódása kihívás elé állítja a család- és népesedéspolitikát, hiszen az intézkedések országonként más és más hatást eredményeznek. A demográfiai folyamatok és a családszerkezeti változások összekapcsolása éppen emiatt olyan összetett és eltérő országonként (Harcsa és Monostori, 2014.; Gyorgyovich és Regős, 2021).

A családtámogatások zöme – felismerve az idősödő korstruktúrát és annak hatásait – a fiatalokra fókuszál, így jelen tanulmányban fontosnak tartjuk, hogy kiterjünk röviden a fiatalok helyzetére a gyermekvállalás és családalapítás terén. Kutatások igazolják, hogy a magyar fiatalok átlagosan kettő gyermeket szeretnének. A gyermekvállalási kedvet leginkább esetükben az anyagi helyzet (68%), a biztonságos környezet (36-39%), valamint a szülői szerepre való érettség és stabil párkapcsolat befolyásolja (Domokos et al., 2020). A fiatalok későbbi önállósodása és gyermekvállalása a szülőktől való elszakadás késleltetésével is együtt jár. Egy 12 országra kiterjedő nemzetközi kutatás (Ifjúságkutató Intézet, 2023) szerint a megkérdezett polgárok – köztük a magyarok is – úgy vélik, a fiatalokat átlagosan 24 éves korukig szükséges támogatni. A szülői szerepvállalás első körben anyagi támogatást jelent (76%)⁷, de a megkérdezettek a lakhatás megoldásában is szükségesnek látják a szülői szerepvállalást (átlagosan az európai fiatalok 71%-a, Magyarországon 65%-a). A románok átlagosan 26 éves korukig igénylik a szülői segítséget, míg legkevesebb ideig a délszlávok (23 év) szerint fontos a szülői támogatás.⁸ Magyarországon többféle támogatás áll rendelkezésre a fiatalok és családok számára, ilyen például a CSOK, Babaváró támogatás, családi adókedvezmények, és az első házasság adókedvezménye. Ezeknek a támogatási formáknak a népszerűsége már a kezdetektől magas, ugyanakkor, ha az eredményesség oldaláról közelítünk, azt láthatjuk, hogy a támogatások csak hosszabb időtávlatban képesek hozzájárulni a párok anyagi biztonságának megteremtéséhez és ezzel a gyermekvállalási kedv növeléséhez (Gyorgyovich és Regős, 2021). Felmerül a kérdés, hogy a bevezetett és tervezett családtámogatások vajon hosszú távon eredményezik-e majd a társadalmi stabilitást és gazdasági prosperitást (Gyorgyovich, 2022). Tanulmányunkban e kérdésre nem kínálunk választ, ugyanakkor eredményeink ismertetésével rávilágítunk arra, hogy az európai lakosság milyen attitűdökkel rendelkezik az állami szerepvállalás kérdésében. Összességében tehát azt látjuk, hogy a családformák pluralizálódása folyamatosan zajlik, az egyyszemélyes háztartások száma nő, a gyermekvállalási kor és ezzel párhuzamosan az oktatásból való kilépés és munkavállalási kor is egyre későbbre tolódik. Mindezen hatások azt eredményezik, hogy a tényleges és vágyott gyermekek száma fokozatosan eltér (regionális különbségek persze adódhatnak). A családpolitika, valamint népesedéspolitika a népesedési folyamatok negatív tendenciáit felismerve olyan eszközöket és támogatási formákat kínál, melyek rövid távon nem, de hosszú távon fenntartható és stabil jövőt eredményezhetnek.

⁷ Itt kiemelő két véglet: Szerbiában ez az arány 90%, míg Észak-Macedóniában 58%.

⁸ A közvélemény-kutatás 2023. áprilisában készült 12 ezer, országonként ezer ember megkérdezésével. A kutatásba bevont országok: Ausztria, Bulgária, Csehország, Észak-Macedónia, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia

Módszertan

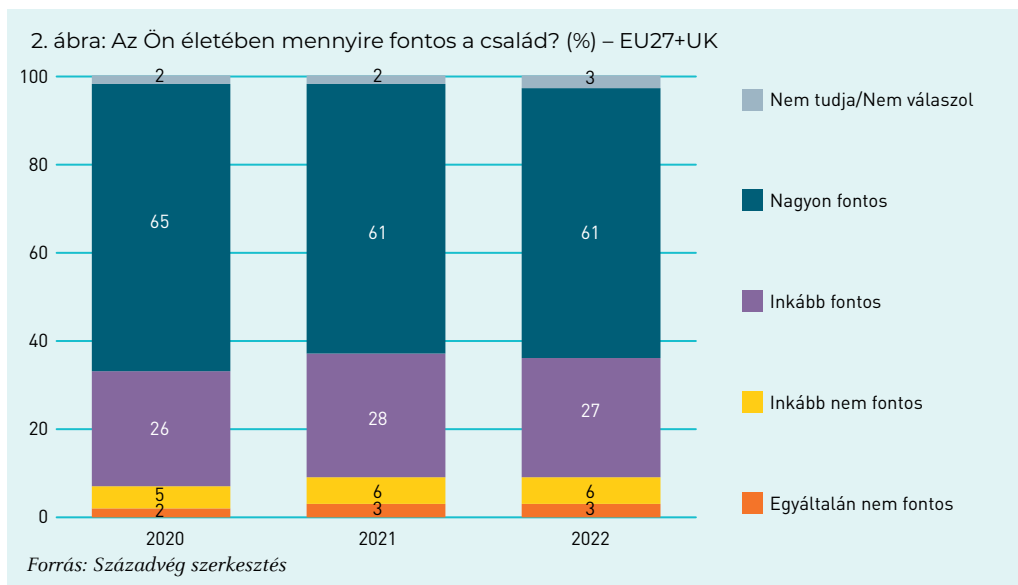
Elemzésünk, mely a Századvég Európa Projekt-kutatásának adataira támaszkodik, az egyes régiók és országcsoportok közötti eltéréseket, valamint a lakossági attitűdök időbeli változásait elemzi. Az Európa-Projekt célja, hogy feltérképezze a kontinensen jelentkező legfontosabb társadalmi kérdésekre adott lakossági véleményklímát. E célból összesen 30 ezer embert kérdeztek meg kérdőíves módszerrel az Európai Unió 27 tagállamában, valamint az Egyesült Királyságban, Norvégiában és Svájcban. A felmérés CATI⁹ módszerrel készült, véletlenszerűen kiválasztott felnőtt résztvevők bevonásával. A minta minden országban reprezentatív nem, korcsoport és régió szerint. Elemzésünkben a kutatás 2020-as, 2021-es, valamint 2022-es adatfelvétel eredményeit ismertetjük. Tanulmányunk különösen az uniós és hazai eredmények közötti eltérésekre, valamint az egyes országcsoportok közötti különbségekre összpontosít.

Az összehasonlításra kerülő országcsoportok a következők: az Európai Unió alapító országai és a XX. századi csatlakozók, a volt szocialista országok, valamint a visegrádi országok (V4-ek). Az elemzés során külön figyelmet fordítunk azokra a tényezőkre, amelyek a vizsgált országok polgárainak családformákról, családtámogatásokról és demográfiai eseményekről alkotott álláspontjait és értékpreferenciáit mutatják.

Az Európa Projekt eredményei

Család intézményének fontossága és az ideálisnak tartott gyermekszám

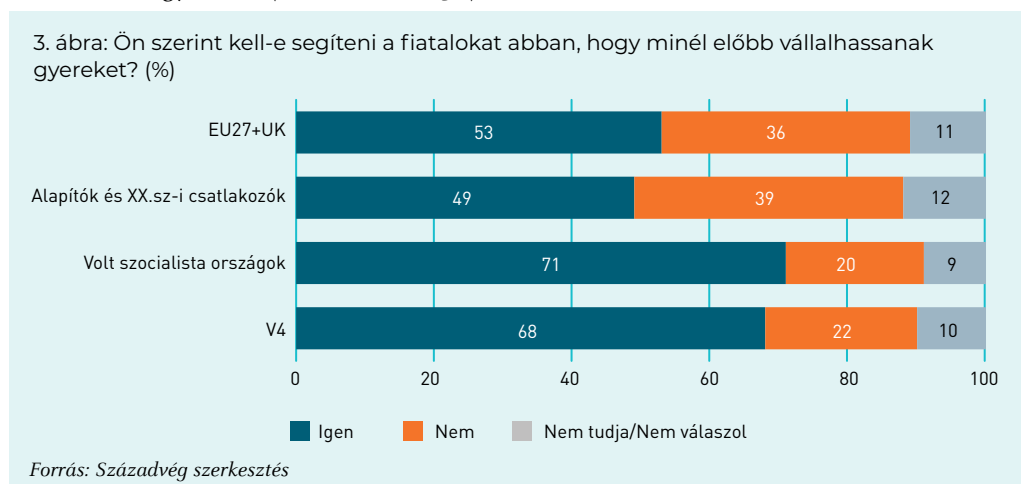
A család a társadalom alappillére, az emberi kultúra legősibb és legállandóbb intézménye. A család a szocializáció, az érzelmi támogatás és a gazdasági biztonság alapvető forrása, mindemellett pedig kritikus szerepet tölt be az örökség és a kulturális értékek átadásában (Parsons, 1955; Bronfenbrenner, 1979).

⁹ Computer Assisted Telephone Interview

Az Európa Projekt-kutatás eredményei szerint a család intézményéhez való viszonyulás az unió országában és az Egyesült Királyságban kiemelkedően pozitív. Az utóbbi évek felmérései kvázi azonos tendenciát mutatnak (2. ábra). A balkáni térség országai viszonyulnak legkedvezőbben a családhoz, de a visegrádi államok és a volt szocialista tömb országai is az európai átlagot meghaladó mértékben nyilatkoztak pozitívan a család fontosságáról. Magyarország a tagállamok közül is jelentősen kiemelkedik a család fontosságának megítélésében: 2022-ben a válaszadók 89 százaléka nagyon fontosnak, további 9 százaléka inkább fontosnak tartotta a család intézményét. Az országok között jelentős különbségek láthatók, annak ellenére, hogy a felmérésben részt vett országok döntő többsége inkább pozitívan áll a család intézményéhez. A felmérésben részt vevő országok közül mindössze három olyan országot találunk, ahol 50 százalék alatti a pozitív vélekedők aránya: Belgiumban és Finnországban a válaszadók 46 százaléka, Svájcban 48 százaléka tartja nagyon fontosnak a családot.

Ideális gyermekszám tekintetében – igazodva korábbi kutatások eredményeihez a közel-múltból – a megkérdezett európai polgárok többsége a kettő gyermeket tartja ideálisnak¹⁰. A két gyermeket tervezők aránya minden országcsoportban közel azonos: a V4 és volt szocialista országok esetében a megkérdezettek 57 százaléka, az alapító országok és XX. századi csatlakozók esetében 55 százaléka ideális esetben kettő gyermeket szeretne. A kutatás eredményei szerint a volt szocialista országok közül Észtországban (43%), Lettországban (42%), valamint Magyarországon (38%) vannak legnagyobb arányban azok, akik három gyermeket tartanak ideálisnak egy családban, miközben a válaszadók mindössze 2-4 százaléka képzei el az életet gyermek nélkül. Az ideálisnak tartott gyermekszám alakulása jellemzően arra utal, hogy a gyermekvállalás előtti életútmodell standardizálódik, a gyermekvállalási átlagéletkor kitolódik. Mindez hatással van a gyermekvállalásra és bár fejlődik az orvostudomány, jól látható, hogy akik később vállalják az első gyermeküket, ott valószínűleg a testvérek száma is alacsonyabb lesz, mint azoknál, akiknél korábban érkezik az első gyermek (Pári et al., 2023b).

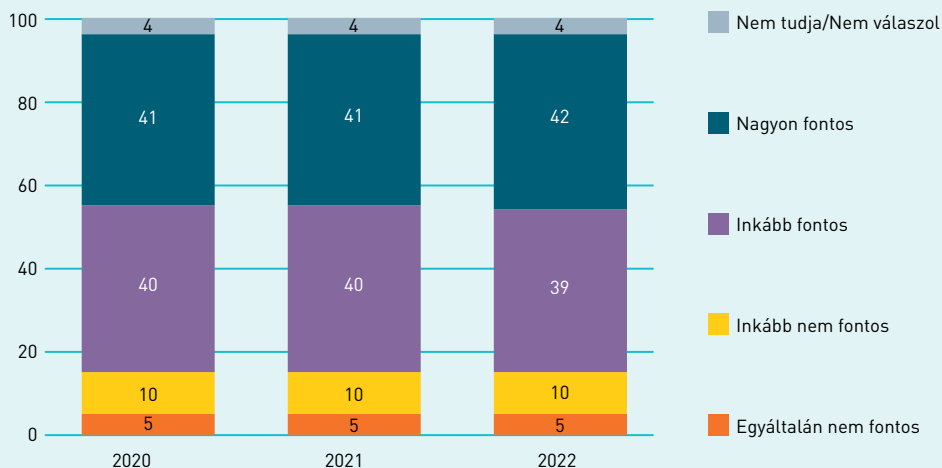
¹⁰ Kérdőívben feltett kérdés: Ön szerint mennyi lenne az ideális gyermekszám egy családban?

Napjaink gazdasági-társadalmi eseményei egyre jobban befolyásolják a vágyott gyermekek megszületését, így kérdőíves kutatásunkban rákérdeztünk arra, hogy az európai polgárok mennyire tartják fontosnak a fiatalok támogatását a gyermekvállalásban. Európai szinten ebben a kérdésben igen megoszlanak a vélemények: a megkérdezettek fele (2020-ban 50%-a, 2022-ben 53%-a) tartja fontosnak a fiatalok támogatását, míg majdnem minden negyedik európai polgár (2020-ban 37%-a, 2022-ben 36%-a) egyáltalán nem. A volt szocialista országok kiemelt fontosságúnak értékelik a fiatalok támogatását (71%), tőlük mindössze 3 százalékponttal maradnak el a V4-ek (68%), míg az alapítók és XX. századi csatlakozók a leginkább megosztóak, esetükben 49 százalék a támogatók és 39 százalék a nem támogatók aránya (3. ábra). Várakozásainknak megfelelően Magyarország mutatkozik leginkább támogatónak e kérdésben (85%), míg az angolszász és skandináv országok – Egyesült Királyság, Dánia, Svédország, Hollandia – érzik legkevésbé a támogatás szükségességét.

Családok támogatása – állami szerepvállalás

Az elmúlt néhány év kutatásai (Engler, 2018; Domokos et al., 2020; Engler és Pári, 2021) arról tanúskodnak, hogy a gyermekvállalás előtt álló fiatalok számára a családalapítás és karrierépítés egyformán fontos, bár időben a karrierépítést egzisztenciális okokból előbbre sorolják. A családalapítást tervezők körében az anyagi helyzet, saját lakás és biztos munkahely a családalapítás legfőbb materiális feltételei között szerepel. A magánéleti boldoguláshoz, munka világában való eredményességhez, valamint ezek összeegyeztetéséhez olyan családtámogatási intézkedésekre, valamint családbarát gondolkodás kialakítására van szükség, melyek csökkentik a „karrier vagy család” típusú dilemmák létjogosultságát.

4. ábra: Ön szerint az mennyire fontos, hogy az állam támogassa a családokat, a családalapítást? (%) EU27+UK

Forrás: Századvég szerkesztés

Kutatásunkban felmértük az európai polgárok családtámogatásokkal kapcsolatos attitűdjét. Arra a kérdésre, hogy mennyire fontos az állami szintű családtámogatás, az európai polgárok összességében pozitív választ adtak: a megkérdezettek 42 százaléka nagyon fontosnak, további 39 százaléka fontosnak minősítette a családok állami szintű támogatását (4. ábra). A családtámogatás fontosságának megítélése regionális különbségeket mutat: Kelet-Európában (pl. Bulgária, Szlovákia) többnyire magasabb arányban támogatják az állami szerepvállalást, mint Nyugat-Európában (pl. Franciaország, Portugália). Magyarországon e kérdésben kiemelkedik a többi országhoz képest, a megkérdezettek döntő többsége (74%) a „nagyon fontos” kategóriába sorolta a családok állami támogatásának fontosságát. A regionális különbségek hátterében egyébként számos tényező állhat, ilyen például az egyes országok gazdasági fejlettsége, családpolitikai rendszere, kulturális értékrend és az állampolgárok tájékozottsága.

Gyermekvállalás és családalapítás szempontjából egyre fontosabb életcél a saját tulajdonú lakás megszerzése. A gyermekvállalás előtt álló fiatalok körében a lakásbérlet aránya igen magas (2018-ban 27%), mely jól tükrözi az elnyújtott átmenetet a szülői háztartás és a családalapítás között (Kocsis, 2023). Az ingatlanárak fokozatosan emelkednek, a lakhatási költségek nőnek, a jövő pedig egyre kiszámíthatatlanabb (Domokos et al., 2020). Kutatásunkban 2022-ben is felmértük, vajon az európai polgárok szerint fontos-e, hogy egy család saját tulajdonú otthonban éljen. A megkérdezett európaiak kétharmada (63%-a) inkább vagy nagyon fontosnak tartja a saját tulajdon meglétét, mely álláspont az elmúlt évek adatait szemlélve igen szilárdnak tekinthető. A volt szocialista országok és a V4 országok a legtámogatottabbak ezen a téren. Az egyes országok adatait szemlélve Magyarország kiemelkedően támogató: a magyar állampolgárok 63 százaléka nagyon fontosnak, további 25 százaléka fontosnak tartja a saját tulajdonú lakás meglétét.

Kutatásunkban kitértünk arra is, vajon kiemelten fontos-e a nagycsaládosok támogatása. Összeurópai szinten igen megosztott a társadalom, a megkérdezettek 54 százaléka szerint ugyanis kiemelten kellene támogatni a nagycsaládosokat, míg minden harmadik válaszadó (34%) ezzel ellentétes állásponton van. Bizonyos országokban, mint például Görögország (82%), Lettország (77%), Észtország (76%) és Magyarország (75%), a válaszadók jelentős többsége fontosnak tartja a nagycsaládosok kiemelt támogatását. Más országokban, például Svédországban (39%) és Dániában (26%), jóval alacsonyabb a támogatás fontosságát hangsúlyozó válaszadók aránya.

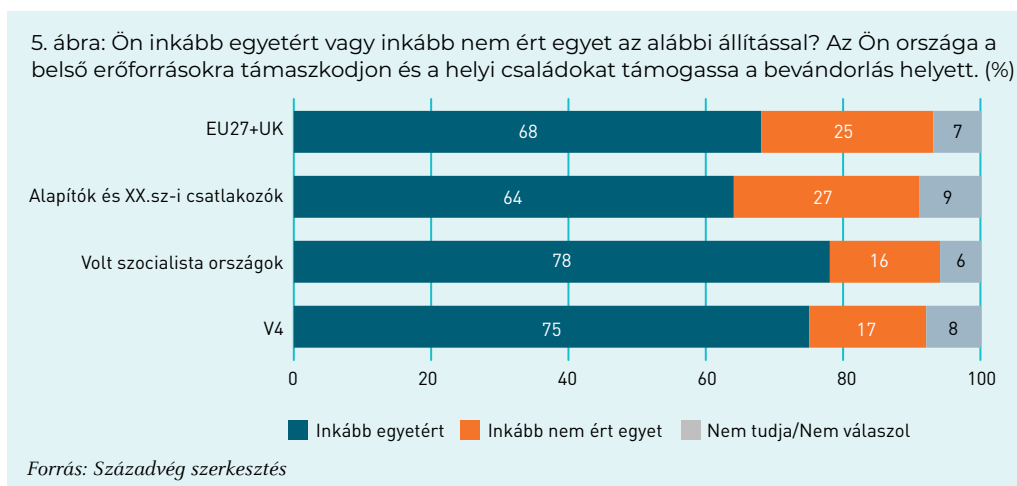
Kutatásunk eredményei rávilágítanak arra, hogy összeurópai szinten a családbarát mentalitás erősítése épp olyan fontos, mint az anyagi támogatás biztosítása: az európai polgárok háromnegyede (79%-a) fontosnak, illetve nagyon fontosnak tartja a családbarát mentalitás erősítését. A válaszadók többsége minden országban jelentős mértékben támogatja a családbarát mentalitás erősítését.

Összességében az európai polgárok jelentős része támogatja az állami szintű családtámogatást. A magyar adatok kiugróan pozitívak több kérdésben, mely nem meglepő, ha azt vesszük alapul, hogy a magyar családpolitika a gyermekvállalási kedv ösztönzése érdekében jelentős volumenű családtámogatási rendszert dolgozott ki az utóbbi években. Az első CSOK megjelenésével például a magyar kormány egy nagyon jelentős, a korábbiakhoz nem fogható, látványos és bőkezű családtámogatási megoldást mutatott be, de hasonló támogatást jelent a Babaváró támogatás, kamattámogatott hitel és a lakásáfa-csökkentés.

A lakhatás, mint a családalapítás előfeltétele kiemelten fontos, a magyar fertilitási mutatók alakulására a foglalkoztatásra és lakhatásra irányuló családtámogatási eszközök hatnak a leginkább (Bördös et al., 2021).

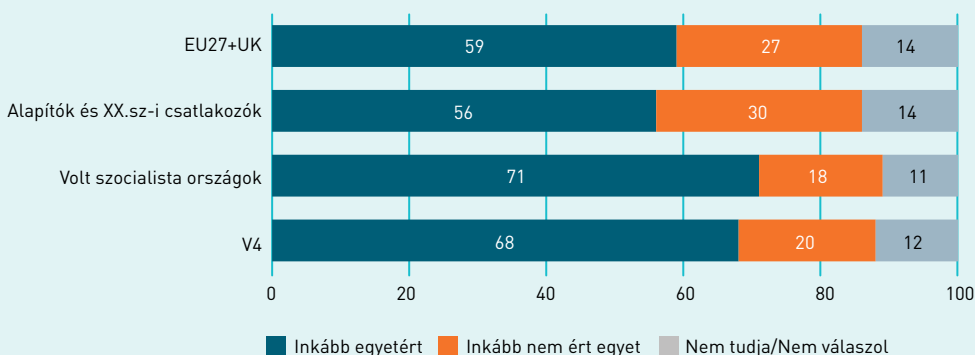
Családok támogatása versus migráció

Mint ahogyan azt már a bevezető fejezetben ismertettük, a demográfiai kihívásokra adott társadalompolitikai válaszok jelentős törésvonalat képeznek az Európai Unió tagállamai, az európai polgárok és az Európai Unió általános politikai irányvonalai között. A negatív tendencia megfordítása érdekében két intervenciós eszköz, valamint társadalmi narratíva feszül egymásnak: a különböző (szociál)politikai eszközök jelenléte és fenntarthatóságának kérdése, valamint a bevándorlás különböző mértékű engedése (Fűrész et al. 2021).

Európa Projekt-kutatásunkban feltérképeztük, hogy miképpen vélekednek az európai állampolgárok a bevezetőben már említett intervenciós eszközökkel kapcsolatban. Először megkérdeztük a lakosságot arról, vajon az adott országnak a belső erőforrásokra kell-e támaszkodnia és a helyi családokat támogatni a bevándorlás ösztönzése helyett (5. ábra). Az európai véleményklíma határozottan azt mutatja, hogy amennyiben választani kellene, hogy az ország belső erőforrásokra támaszkodjon és a helyi családokat támogassa, vagy a bevándorlást helyezze előtérbe, az európai polgárok határozottan a belső erőforrásokat és így a helyi családok támogatását preferálják (68%). Ezzel az állásponttal a volt szocialista országok értenek leginkább egyet (78%), míg az alapítók és XX. századi csatlakozók a legkevésbé (64%). Az egyetértők aránya Magyarországon (88%) és a Cseh Köztársaságban (88%) a legkiemelkedőbb. A lista végén szereplő három ország (Spanyolország, Luxemburg és az Ír Köztársaság) lakossága igen megosztott e kérdésben, esetükben többnyire támogatók a helyi családok támogatását illetően, de nem zárkoznak el a bevándorlás ösztönzésétől sem.

6. ábra: Ön inkább egyetért vagy inkább nem ért egyet az alábbi állítással?
A népességszökkenés problémáját nem bevándorlással, hanem a születendő gyermekek számának növelésével kell megoldani. (%)

Forrás: Századvég szerkesztés

Megkérdeztük az európai polgárokat arról is, hogy a népesedési problémákra elegendő megoldást kínálnak-e a gyermekvállalást ösztönző és családok támogatását segítő intervenciók, avagy szükség lehet-e valamilyen szintű bevándorlás megengedésére. Az eredmények jelentősen megosztják az európai lakosságot: a volt szocialista országok, valamint a V4 országok a születendő gyermekek számát növelné, míg az alapítók és XX. századi csatlakozók már csak 56 százalékban értenek egyet a gyermekek számának növelésével, tehát nem zárkoznak el a bevándorlás bizonyos mértékű megengedésétől (6. ábra). Magyarország az egyes országok között kiemelkedően magas arányban (84%) támogatja a születendő gyermekek számának növelését a demográfiai problémák kezelésére, mely arány jól tükrözi, hogy országunknak kiemelten fontos a család és a családok támogatása, védelme.

ÖSSZEGRÉS

Tanulmányunk a jelenleg érzékelhető demográfiai kihívásokkal kapcsolatban igyekezett felmérni az európai véleményklímát a családalapítással összefüggő tényezők vizsgálatával. A demográfiai előrejelzések szerint az Európai Unió – és Világunk – komplex kihívások elé néz: a népesség hosszú távon csökkenni fog (bár a bevándorlás miatti pozitív egyenleg mérsékli a természetes fogyásból eredő népességszökkenést), az idősödő korstruktúra erősödik, a munkaképes korúak száma csökken, a családformák további pluralizálódása várható, a gyermekvállalási életkor pedig tovább tolódik és ezzel a gyermekvállalási korú nők száma tovább csökken. A demográfiai változások fokozzák a regionális különbségeket és hosszú távon fenyegetik Európa gazdasági stabilitását és társadalmi kohézióját. Felmerül a kérdés, hogy a családok támogatása és gyermekvállalás ösztönzése önmagában megoldást jelenthet-e a demográfiai kihívások és népesedési folyamatok kezelésére. Tanulmányunkban az európai véleményklíma megismerésével igyekeztünk közelebb jutni a válaszokhoz.

Európa Projekt-kutatásunk eredményei egyértelműen megerősítik, hogy a család kulcsfontosságú intézmény Európában, azon belül is kiemelkedően magas arányban fontos a család intézménye Magyarországon. A családi struktúrák diverzifikációja ellenére az európai polgárok számára kiemelten fontos a családbarát mentalitás erősítése, a családok védelme, valamint a gyermekvállalást és családalapítást támogató intézkedések növelése. Ideális gyermekszám tekintetében jól látható, hogy európai szinten az ideálisnak tartott gyermekszám kettő, ezzel párhuzamosan pedig továbbra is kevesen vannak, akik gyermek nélkül képzelik el az életüket. Továbbra is jelentős problémát és kihívást jelent ugyanakkor, hogy a tényleges gyermekszám jelentősen elmarad a vágyott gyermekek számától. Akik később vállalják az első gyermeküket, ott valószínűleg a testvérek száma is alacsonyabb lesz, mint azoknál, akiknél korábban érkezik az első gyermek.

A migráció, mint a népesedési kihívások megoldása, továbbra is rendkívül megosztja a lakosságot. Az európai lakosság véleménye szerint a népességszökkenés és jelenlegi demográfiai kihívások kezeléséhez elsősorban a belső erőforrásokra és helyi családok támogatására kellene támaszkodni, ezzel egyidőben ugyanakkor egyes országok nem zárkoznak el a családpolitikai intézkedések és migrációs politikák szimultán alkalmazásától sem. Magyarország az egyes országok között kiemelkedően magas arányban (84%) támogatja a születendő gyermekek számának növelését a demográfiai problémák kezelésére, mely arány jól tükrözi, hogy országunknak fontos a család, mint intézmény. Eredményeink jól mutatják, hogy a demográfiai problémákat európai szinten igen nehéz lenne megoldani kizárólag a gyermekvállalás ösztönzésével.

Az európai polgárok – kiváltképp a magyarok – széles körben támogatják az állami szintű beavatkozásokat a családok támogatása érdekében, habár érzékelhetőek regionális különbségek a családtámogatási intézkedések megítélésében. A gyermekvállalás előtt álló fiatalok számára a családalapítás és karrierépítés egyformán fontos, bár időben a karrierépítést egzisztenciális okokból előbbre sorolják. A családalapítást tervezők körében az anyagi helyzet, saját lakás és biztos munkahely a családalapítás legfőbb materiális feltételei között szerepel. A magánéleti boldoguláshoz, munka világában való eredményességhez, valamint ezek összeegyeztetéséhez olyan családtámogatási intézkedésekre, valamint családbarát gondolkodás kialakítására van szükség, melyek csökkentik a „*karrier vagy család*” típusú dilemmák létjogosultságát.

Az európai demográfiai válság kezelése tehát egy komplex feladat, amely integrált megközelítést igényel. A tagállamoknak proaktív lépéseket kell tenniük a népességrekedés kezelése, a fiatal generációk támogatása és a migrációs politikák kiegyensúlyozása érdekében. A családpolitikák és társadalompolitikai intézkedések továbbra is kulcsfontosságúak a jövőbeli stabilitás és jólét biztosításához, habár fontos azt is látnunk, hogy egy társadalom valós demográfiai fordulata akár emberöltőig is eltarthat, így a leghatékonyabb beavatkozások mellett is évtizedekre van szükség a látványos eredmények eléréséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

Bauer, B. & Nagy, M. T. (2022). A népesség előregedésének társadalmi hatásai Magyarországon. *Századvég Riport 2021*. 405-432.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.

Bördös, K. & Szabó-Morvai, Á. (2021). A 2000–2015 közötti családpolitikai intézkedések hatása a születésszáma Magyarországon. *Demográfia, 64. évfolyam, 2–3*, 137–70.

Domokos, T., Kántor, Z., Pillók, P. & Székely, L. (2020). *Magyar Fiatalok 2020*. Budapest, Társadalomkutató Kft. https://tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%9Ag.pdf (Letöltési idő: 2024.04.15.)

Engler, Á. (2018). Párkapcsolati elköteleződés és családalapítási szándékok. Engler, Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen, Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 12-41.

European Commission (2021). *Green paper on ageing - Public consultation: Synopsis report*. https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/green_paper_ageing_2021_en.pdf (Letöltési idő: 2024.04.25.)

European Commission (2023). The Impact of Demographic Change in a changing environment. https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/Demography_report_2022_o.pdf (Letöltési idő: 2024.04.10.)

European Commission (2023). Communication on demographic change in Europe: A toolbox for action. https://commission.europa.eu/publications/communication-demographic-change-europe-toolbox-action_en (Letöltési idő: 2024.04.20.)

Eurostat (2023a). Demography of Europe. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2023> (Letöltési idő: 2024.04.25.)

Eurostat (2023b) Fertility statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#Highest_share_of_children_from_foreign-born_mothers_in_Luxembourg (Letöltési idő: 2024.04.25.)

Flór, N. (2022). Demográfiai körkép Magyarországon. <https://www.oeconomus.hu/wp-content/uploads/2022/11/Demografiai-korkep-Magyarorszagon-Flor-Nandor-2022-november.pdf> (Letöltési idő: 2024.06.05.)

Fűrész, G., Erdős, G., Maurer, Sz., Speidl, B. & Hortay, O. (2021). *Közös pontok a magyar és az uniós közvéleményben*. Magyarország 2021. 39-49.

Fűrész, T. & Szakáli, I. L. (2024). Demográfia és versenyképesség az Európai Unióban. <https://www.oeconomus.hu/wp-content/uploads/2024/05/008.Demografia-es-versenykepseg-az-Europai-Unioban.pdf> (Letöltési idő: 2024.07.09.)

- Gere, D. (2023). Családszemlélet Európában és Magyarországon egy nagymintás nemzetközi felmérés alapján. *Kapocs*, 6. évfolyam, 2023 (2-3), 66-75.
https://epa.oszk.hu/02900/02943/00092/pdf/EPAo2943_kapocs_2023_2-3_066-075.pdf (Letöltési idő: 2024.07.09.)
- Gyorgyovich, M. & Regös, G. (2022). A családpolitikák társadalmi megítélése. *Századvég Riport 2021*. 285-306.
- Gyorgyovich, M. (2022). A családpolitikák társadalmi megítélése. *Kapocs*, 5. évfolyam, 2022 (3-4), 41-48. https://epa.oszk.hu/02900/02943/00090/pdf/EPAo2943_kapocs_2022_3-4_041-048.pdf (Letöltési idő: 2024.04.20.)
- Gyorgyovich, M. & Pári, A. (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In *Család – Érték – Tér*. 13-35. <https://mek.oszk.hu/25500/25579/25579.pdf> (Letöltési idő: 2024.07.09.)
- Harcza, I. & Monostori, J. (2014). Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. *Társadalmi Riport*, 13. évfolyam, 1, 83-109.
- Kapitány, B. & Spéder, Zs. (2021). Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.) *Demográfiai Portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, 45-63.
- Központi Statisztikai Hivatal. Népmozgalom (2021). <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmozg21/index.html#anvekvtermeszetsfogytscsakmrskelnitudaaze-melkedbevndorlsitbblet> (Letöltési idő: 2024.04.20.)
- Központi Statisztikai Hivatal 2022. Fenntartható fejlődés indikátorai (2022). https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/fenntarthato_fejlodes_indikatorai_2022.pdf (Letöltési idő: 2024.04.16.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2022). Az első gyermekvállalás életkorának változása Magyarországon. *Demografia.hu/Korfa*, 22(3).
- Markos, V. & Zenovitz, L. (2023). A párkapcsolat típusa és a gyermekvállalás. In *Család – Érték – Tér*. (pp.:111-124.) <https://mek.oszk.hu/25500/25579/25579.pdf> (Letöltési idő: 2024.07.09.)
- Obádovics, Cs. & Tóth G., Cs., (2021). A népesség szerkezete és jövője. *Demográfiai portré*, 251-75.
- Papházi, T., Tárkányi, Á. & Kapdebo, Á. (2022) Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva et al. (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 69-92.
- Parsons, T. (1955). *The American Family: Its Relations to Personality and the Social Structure*. In T. Parsons & R. F. Bales (Eds.), *Family, Socialization and Interaction Process*, 3-33. Free Press.

Pári, A. Rövid, I. & Fűrész, T. (2023a). Népesedési folyamatok Európában magyar szem-
szögből. *KAPOCS*, 2023(4), 3–24. [https://epa.oszk.hu/02900/02943/00093/pdf/EPA02943_](https://epa.oszk.hu/02900/02943/00093/pdf/EPA02943_kapocs_2023_4_003-024.pdf)
[kapocs_2023_4_003-024.pdf](https://epa.oszk.hu/02900/02943/00093/pdf/EPA02943_kapocs_2023_4_003-024.pdf) (Letöltés ideje: 2024.06.03.)

Pári, A., Papházi, T., Trieb, M. & Agócs, G. (2023b). Öröklődő családi minták: a testvérszám
és a gyermekvállalás kapcsolata. In *Család - Érték - Tér* 267–280.

Kocsis, J., B. (2023). A magyarországi fiatalok nyolcadik legégetőbb problémája: lakáshoz
jutás, lakásproblémák. Pillók, Péter – Székely, Levente (szerk.), *Kívánj tized*, 157-173. Buda-
pest, Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség. ISBN 978-615-01-7060-2.

R. Fedor A. & Balogh E. (2016). A fiatalok családalapítási mintázata. *Különleges Bánásmód*,
II. évf. 2016/3. szám, 31-40. DOI 10.18458/KB.2016.3.31

Századveg (é. n.) Európa Projekt. <https://szazadveg.hu/europa-projekt/> (Letöltés: 2024. 06.03.)

United Nations (2022). *World Population Prospects 2022. Summary of results*. [https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_](https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf)
[summary_of_results.pdf](https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf) (Letöltési idő: 2024.04.05.)

Veroszta, Zs., Boros, J., Kapitány, B., Kopcsó, K., Leitheiser, F., Szabó, L. & Spéder, Zs.(2021).
Várandósság Magyarországon: Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 1.
hullámáról. Kutatási Jelentések 104. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest